

հաղթանակները վերադառնալու և անօրինակ զորքերի քաղաքային կարգապահութիւնը փոխադարձաբար իրար դէմ լարելու և շատ ուրիշները՝ նոյն օրը՝ իր և իր ծնի կողմից է. Մենքսն ուղարկեց հետեւեալ հեռագիրը տեղակալ Գեորգ արքային Կոնստանտնուպոլիս.

«Հանդիսաւոր հոգեհանգստեան կարգ կատարելուց յետոյ, ինձ յանձնված ծուխը և ես միասնաբար համագործակցելու և ողորմ ևս ծանրաբեռն կրողստը ի դէմս Վենետիկի Մատթէոս Երկրորդի: Ընդունեցէ՛ք, ձերը բարձր որդազնութիւն, մեր ցաւացեղութիւնը»:

Մ. Մ.

Ն ու ի ի, 19 դեկտեմբերի Այսօր ս. Մինաս եկեղեցում կայացաւ հանդիսաւոր հոգեհանգստի, ամենից յարգված վարդապետ հանգուցեալ Վենետիկ Հայրապետ թաղման օրը: Պատարագին ներգում էր ծխական դպրոցները ըստաճայն խումբը ուսուցիչ Փարսադանեանի ղեկավարութեամբ: հոգեհանգստի վերջում խօսեց ծխական դպրոցների ուսուցիչ Հայրապետ, որը համառօտ նկարագրեց Վենետիկ Հայրապետի կենսագրութիւնը: Իսկ ուսուցիչ Փանեանը զբաղւած արտասանեց ոտանավոր, որը հանդիսականներին անհասկանալի էր:

Այս ամի զգացված ճառ խօսեց պոլսեցի Պալադեանը, թէ ով էր Վենետիկ Իզմիրլեանը. ինքն ըստ ծանօթ էր Վենետիկ Հայրապետի Պոլսի դործունէութեանը: Վերջը ս. Մինաս եկեղեցու միաբան Փալեան ըստանալ զգացված, յուզված ճառով վերջացրեց հոգեհանգստին: Ներկայ էին ծխական դպրոցների աշակերտ-աշակերտուհիները ուսուցիչ-ուսուցչուհիներով և ժողովրդի խումբ ըստգումբի: Նույնիսկ աղբի է ընկնում փոխանորդի բացակայութիւնը:

Շաւարշ

ՆԵՐՓԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԻ ՀՐԱժԱՐԱԿԱՆԸ

Ծանօթ. Խմբ.—Այժմ, երբ հրապարակի վրա է դրված և ընդառնադրական առարկայ զարգած հարապետ եպիսկոպոսի հրաժարականի խնդրի, և քանի որ այդ հրաժարագրի, մասնով Վեն. Կաթողիկոսին, Թաւրիզի թեմական ժողովում կարգադրվել, քննվել և մեքսիկէ է, մենք գտնուած ձեռք, որ վերջերս տարածված շուկային վերջ գնելու համար հարկաւոր է տպել այդ հրաժարագրի և թղթի թղթերը: Սակայն թեմական ղեկավարութեան դատել, թէ որքան պահանջարկի է կամ ոչ հարապետ եպիսկոպոսի վարձուքը: Մենք ունենք այդ հրաժարագրի հարապետ պատճենը, բայց կը տպենք, երբ հարապետ եպիսկոպոսն իր համաձայնութիւնը կը տա տպելու:

Թաւրիզ, 8 դեկտեմբերի Անահիպանի թաղի ենք գտնվում: Այսօր էլ ենք անհամբեր Աստուածային թեմական հարապետ եպիսկոպոսի վերադարձին Գովգայից, ուր գտնվում էր Կարապաղ ուղեկողութեան յետոյ, և անսահման յարգանքով ստանում ենք արգասիքի պատճառաբանեալ հրաժարականը առ Վեն. Կաթողիկոսն Ամենայն Հայոց և մի այլ հրաժարական եւ թեմի պատգամաւորական ժողովին՝ հանդերձ Վենիկ ուղղված հրաժարական գրութեան պատճենով: Թեմական հրաժարականը զորքայական էր և համարվում այն անսխալ միջնակցը, որ տեղի է ունեցել Վենետիկի և հարապետ եպիսկոպոսի միջև ելմանով, ու հարկ է նշանակել ոչ Աստուածային թեմի գործերի համար, այլ կարելի է ասել անհասկանալի և կոնֆլիկտ միջոցով, ըստ գրութեան թեմական արքայապետի, նորին Վենետիկութեանը կոնստանտնուպոլիսից արևելք թեմական ղեկավարին, ու այդ համաձայնեց հարկաւոր է արգասիքին հրաժարվել թեմից, ի նկատի առնելով, որ Վենի համալսարանին ու բարձրագոյն դպրոցում և խիտ միջառնական ենթակայված մի թեմական չէ կարող

Հմայեալ եւ. Դիմակեան: Թեմից, անհասկանալի խօսակցութիւնները, որոնք մինչև այն աստի Վեֆերիկան անուր չէին համարակեր արտասանել, ազատութիւն գտան անող զբաղվել և միւս կողմի կատարականութեան շրջած հոգեորականները, իբրև շատ հաւատարիմ իրեն, որոնք յոյս ունեցած էին մօտենալ պատրիարքական աթոռին, կորագրուի մնացել: Հմայեանի առաջին ժողովում իր բարեկամները ժողովը ղեկավարի սարսափի մատուցեցան:

Հանդիսաւոր ժողովը 1894 թուին, դեկտեմբեր 7-ին իր մեծափառ նիստին մէջ պատգամեց Թաւրիզի թեմական ժողովը ղեկավարի խաղաղապետ ուղեկողութեան մէջ: Սույն ժողովը, առաջին ժամանակ անցնելու, վարձարացուց կատարուած ընտրութիւն և ընդունելութիւնը եղաւ Մայր եկեղեցի մէջ: Այդ օրը Թաւրիզեան apothéose-ի օրը եղաւ: Իր անսահմանական ունեւոր առթիւ արտասանած խօսքերը, որոնք բոլորին հրատարակուեցան, խորին ուշադրութիւն գրաւած էին այն աստի, ինչպիսիք ամենիս մարմինի մէջ, և նոյն իսկ իրենց մին ըսած էր թէ ցարժ վեց էինք հայրաւ համար աշխատողներ, այսօր եօթնորոշ մեր ալ աւելցաւ և շատ կարեւոր ուժ մը:

Իր պատրիարքութիւնը թէ և կարճատեւ, 1894—96, ոչ իսկ ամբողջ երկու տարի, Թաւրիզեան ազգ. գործունէութեան ամենին փայլուն շրջանն է: Պատրիարքարանը

վարել Աստուածային պէս մի պատասխանատու թեմի պաշտօնը ձեռք է հարապետ եպիսկոպոսը դառն վերադարձը է զգացել Կաթողիկոսի խնայ անհարկութիւնները: Իր հրաժարականի ուղին բռնել, սակայն հարկաւոր է յիշել այստեղ փակագծի մէջ, որ թեմական արքայապետ վարդապետ ևս էր հրաժարվել թեմի պաշտօնավարութիւնից և դեռ անցած տարվայ մայիսին յայտնել էր իր մտադրութիւնը Վենետիկին. իսկ այս անգամով անհասկանալի հողի վրա եղած կոնֆլիկտը բարեպաշտե՛ն առթիւ էր հարապետ եպիսկոպոսի համար իր արդէն ունեցած վարդապետ փափազն իրագործելու:

Վեն. Կաթողիկոսից ոչ մի յայտնութիւն չէր կայ մինչև այսօր թեմական հրաժարականի մասին: Աստուածային պատգամաւորական ժողովը՝ իբրև ընտրող և հրաժարեցնող մարմին, համաձայն Աստուածային ինքնական կանոնադրութեան արամադրութեան, առաջնորդի հրաժարականի հրատապ հարցը անցկացրեց իր դեկտ. 7-ին կայացած հերթական ժողովի օրակարգի տեսլի կարգում: Ժողովում ներկայ էին 18 ձայներ, չորս դեկտեմբեր, թէ հարապետ եպիսկոպոսի երեք տարվայ առաջնորդութիւնը ինչ չափով է օգտակար եղել Աստուածային գործերին: Երկու թիւ ուղեւ լիմաբարութիւնից յետոյ, նկատողութեան անհնելով այն խնդիրները, որոնց հետ անընդմիջար կապված է թեմականը, մասնաւոր հրաժարական գրութիւններում արգասիքին շեղում հարցերը, որոնց լուծումն ու կատարած են իր վրա էր առնել և շեղմ խոստումները տուել, ուստի առանց արգասիքի անցնել գործունէութիւնը առանձին խնդրի նիւթ դարձնելու, չորս ձայնի վերադարձութեամբ, մնացած 14 ձայնով որոշեց չընդունել հրաժարականը, և հենց նոյն ժողովում խմբագրեց Վենիկ հեռագիր՝ շտապեցնելու համար թեմականին իր պաշտօնատեղիին, և միանգամայն զրկել նամակ Վենետիկին ու հարապետ եպիսկոպոսին միեւնոյս իմաստով:

Արքայապետ ինչպէս ինքն էլ էր յիշել հրաժարական գրութիւններում, թեմական խորհրդի հետ խորհել և արդէն ձեռնարկել է. 1) Դիմել Կոնստանտնուպոլիս ուսուցիչների բարձրագոյն ձեռնարկին, մի կարեւոր գումար ձեռք բերելու: Նպատակով ուսուցիչներին կից բաց անելու համար մի ապաստարանի բացակայ եկող և Կոնստանտնուպոլիս ամբողջ երեխաների համար: 2) Գովգայում և Ռուսաստանում գտնվող հարուստ պարսկապետներին հանգանակել գումարներ Սալմաստի նորաբողոք կրթարաններին և եթէ հնար լինի նոյն սեղանի մի բարձրագոյն կրթարանի տնայալու դիտումով: 3) Հայթաթիկ նիւթական միջոցներ Թաւրիզի ծխական անապատում ուսուցիչներին համար, Լիւթաթիկ ուսուցիչներին մասին դիմելով մասնաւորապէս Դիւթիկ Ռուսաստանացիներ՝ որպէս նոյն դպրոցի բարձրագոյն: 4) Կարգադրել Սուլթանի, Կարապաղի, Սուլթ-Բուլաղի թուրքախումբ և կարգել անհրաժեշտ մօտեցած հայ ազգաբնակչութեան զարթեցնելու հարցը: և 5) Ս. Ստեփանոս Նախկին վարդ. զբաղված հողերի հարցը, որի մասին Թաւրիզի ուսուցիչ հրապատու Սուլթի վարձարականապետ Հաւաթիա Նախարարեցիկին միջամտութեան ու վկայութեանը վրա, դիմել էր Թեմական ուսուցիչ ղեկավարին՝ եթէ կարելի է զործը հրապատուարանում վճարելու համար: Դիմելուց հետոյ տուել է իր համաձայնութիւնը Կաթողիկոսի իրաւասութեանը ենթարկված վարձարական հողերի հարցը ընդունելով ուսուցիչականի հարցը, որով այսպէս զգալի չէր լինի Գովգայի Թաւրիզի ժողովարանի այս առթիւ անելը միջամտութիւնը: Բայց վերջինից հարցերից, արգասիքը շուտ է գործ դնելու, որպէսզի ուսուցիչ և թեմական հրապատուարանները յարաբերութիւնները առաւել բարձր աստիճանի վրա դրվել ի նպաստ հայերի:

օրինակը պաշտօնատեղի մը փոխուած և զաւ. պատրիարքը ունեցան իր առանձին բարոնապետ, secrétaire privé, Ծաղրաբէն Ն. Սոստիկան, նոյն թուականին կեդրոնական վարժարանի տնօրէն, իր ուսումը ստացած Օթոմանի համալսարանին մէջ: Պատրիարքն ու իր մասնաւոր զբաղումը՝ երկու լաւ հանդիպումներ էին. առաջինը՝ ծայրամասեան գործունէայ, թափանցող, իր պաշտօնին ու իր ժողովարանին անսահմանուէր, երկրորդը՝ անգլիական բարձրագոյն կրթութեամբ թրքուն, նոյնպէս թափանցող, հասկողի, իր որոշ անսահմանութիւնը անգլիական ու իսլամական դասականաւորութեամբ մէջ վայելած մեծ համակրանքը կը դնէր ազգային գործերու մէջ: Անսահման քարտաշարութեան հետ, որ ունեցաւ միշտ իր զարդանալիութիւնը, հաստատուեցաւ պատրիարքարանի մէջ օտար լեզուներու առանձին քարտաշարութիւն մըն ալ, որ անցած դէպքերը, իրենց բոլոր մանրամասնութեանը մէջ, կարգով, կանոնով խմբագրուած, օրը օրին, ժամը ժամին մատուցուեցան դասականաւոր մարմինին, ու այնպէս փառանքութեան գրուեցաւ պատրիարքին վրայ, որ իր ստորաբարձրութեամբ պաշտօնավարութիւնը հեղ. պատուական տեղեկագրերնէն աւելի կարեւորութիւն ստացան:

Պապը-Ալիի դէպքը ծրագրուած էր 1895 թվին: Ծաղրաբէն կան որոշեց անխոր

Մենք հաւատում ենք, որ թեմական արքայապետ իր վերջին իր հրաժարականը և Վենետիկ Կաթողիկոսը կը շտապեցնէ թեմական մեկնումը իր պաշտօնատեղիին և Աստուածային հայ հասարակութիւնը կը վայելէ անուշտ արագան առաջնորդ ի խոստումները և շնորհիւ զարգացող պատգամ: Թեմի պատգամաւորական ժողովը թեմական հրաժարականի մեքսիկէ և հրաժարելու խմբագրելուց յետոյ անցաւ միւս հերթական խնդիրներին: 1) Կոնստանտնուպոլիս ուսուցիչների հրաժարականը և 2) թեմական խորհրդի ընտրութիւնը:

Կենտ. Ռուսաստանի հոգաբարձութեան հրաժարականը ընդունեց միաձայն և կարգեց մի յանձնաժողով, որ տալ իր դիմումը հոգաբարձութեան ուսուցիչական և տնտեսական հաշիւաւորութեան մասին, որից իրաւ ձեռնարկով ընտրութիւնը:

Որովհետեւ թեմական խորհրդի գործունէութեան նկատմամբ դեռ ու լրակատար զեկուցումն չէր կատարվել, այդ պատճառով խորհրդի յետաձգվեց ընտրութիւնը՝ գործերի վարելը յանձնելով հին խորհրդին:

Աստուածային հիմնական կանոնադրութեան վերաբերութեան խնդիրը պատգամաւորական ժողովի նախկին ժողովներում օրակարգի նիւթ էր եղել, որպէսզի վերաբերութեան հարցը բաւարար կերպով արարատայ, ժողովը որոշել է մի յանձնաժողով որը կազմել է չորս անդամներ, 1) դաստաստական մասի, 2) վարձական մասից, 3) կրթական մասի և 4) տնտեսական մասի օրէնքները վերաբերելու և մշակելու համար աշխատանքները կատարելու: Մեր կողմից շնորհաւորում ենք զայլ ըսվել և սպասում նպատակայարմար հետևանքի: Հայկազուն

Թաւրիզ, 9 դեկտեմբերի

Առ Նորին ս. Օծոմէր

Ս. Ս. Մատթէոս Բ.

Սրբազնազոյն Հայրապետն Ամենայն Հայոց Վենետիկ Տէր:

Ստանալով թեմիս առաջնորդ Գեորգ Կարապետ արքայապետի թուոյ 22 նոյեմբերի գրութիւնը իր հրաժարականի մասին, որ մատուցել է Ձերը Վենետիկութեան, Աստուածային Հայոց Թեմ. ժողովը ուշադրութեան առաւ ամսին 7-ի իր հերթական նիստում և նկատել անհնելով գեորգ արքայապետի 3 տարվայ անխորշ աշխատանքները թեմիս բարոյական, մտաւոր և տնտեսական բազմապիսի կարիքներ լրացնելու համար, նկատի ունենալով նաև, որ գեորգ արքայապետի ձեռնարկած մի կարգ բարեկարգման գործեր թեմի են մնացել և նրանց աւարտումը սերտ կերպով կապված է գեորգ արքայապետի անհատականութեան հետ. նկատի ունենալով նոյնպէս, որ թեմ. պատգ. ժողովին ներկայ նստաշրջանում օրակարգի նիւթ են դարձել թեմի վերաբերեալ մի շարք խիտ կարեւոր խնդիրներ, որոնց աշխուշ լուծման համար անհրաժեշտ է գեորգ արքայապետի ներկայութիւնը, որոնց հետադրով դիմել Ձերը Սրբութեան և ամենախաղաղ հաւաք ինչպէս, որ հանձն չընդունել նորին արգասիքութեան հրաժարականը, և հրամայեց շուտապէս վերադառնալ իր պաշտօնատեղիին:

Այդ սոյն ամենախաղաղ խնդրագրով յայտնելով ժողովին վերաբերեալ նկատումները, կրկին թախանձաօք խնդրում ենք չընդունել նորին արգասիքութեան հրաժարականը և Ձերը Սրբութեան օրհնութեամբ և շնորհներով ոգեւորած վերադարձնել նրան իր թեմը՝ շարունակելու իր արգիւնաւոր գործունէութիւնը նախկին սիրով և եռանդով:

Ստորագրել են՝ նախագահ առաջին, փոխանորդ Կարապետ Զանապ, ատենապետ Աբեան, ատենադպրէ Անահան և 17 պատգամաւորներ:

հրապարակ կը կրկին թէ պատրիարքը իր համաձայնութիւնը դրած էր այդ ցոյցին մէջ: Պարզապէս փողոցային դիտողութեան մըն է ատ, որ ժամանակին շահագործուեցաւ ի վնաս Բաղրեւանի, յօգուտ լրտեսներու: Բաղրեւան, ամեն բանէ աւելի, օգնէր և վարդապետ մարդ էր. բը բոլոր շնորհք հղած էր, դասականաւոր մարմինին հետ համախորհուրդ, թէ մը խաղաղութեան և վարձական նոր փոփոխութիւններ ձեռք բերել հայկական նահանգներու մէջ: Այդ էր որով ձգտուեցաւ, և այդ մասին, բրեւ խորհրդատու ունէր Անգլիայ դասաւոր, Սըր Միլթը-Դիլի, որ հաղորդեց իր քաղաքացի հնարաւոր պիտի ըլլայ բան մը ձեռք բերել Կոնստանտնուպոլիս:

Ծայրը տեղի ունեցաւ պատրիարքին գրութիւնը բոլորովին փոխելով և առթիւ տալով փողոցային խօսքերու վրայ, իր համալսարաններուն ըսել տալով թէ անէր ցոյցին թիւրքերը, ճիշտ լրտեսական խօսքեր, որոնք ուրիշ սպասող պիտի չուներ նային ուր ոչ փախուել Բաղրեւանի դէպքը—ան ինչ որ եղաւ արդէն, և 1896 թվին առստուեցաւ Երուսաղէմ: Այստեղ, վաղըն ամենիս հրաժարականը մէջ, անուշտ ցուած արտով մնաց Բաղրեւան, հոգով ու մարմնով ըստնելու դասաւորութեամբ:

1908 թվին, օգոստոսի դարձաւ Պոլսի իր մուսուլման անօրինակ հանդիսաւորութիւնը՝ անի ունեցան. մայրաքաղաքի բնակչ-

Գ Ծ Ե Ր, Ն Ե Ր Գ Ե Ր

LXXXIV

Վաղուց էլ ես ունէի մի բարեկամ: Մտալում էր նա եւրօպական կապիտալիստների մի գործարարնու: Օտար քաղաքում էինք. ամեն ինչ և բոլորը մեզ համար օտար էր:

Նախք էինք: Միակ մեր միջնորդութիւնը, յիշում եմ, «Մշակն» էր, որ ամեն օր խաբրիկներ էր բերում մեզ հայրենի աշխարհից:

Եւ սրտատրոփ սպասում էի ամեն մի համարին:

Շաբաթ մի անգամ, շաբաթ օրը, գալիս էր մօտս քաղաքի, գիշերում մօտս: Եւ խօսում էր նա անվերջ, մինչև խորը գիշեր, երբ հաւաքում էր կանչուեւ իմացնել էր մեզ աշխարհ, որ գիշերից բաւական անցել է:

Բայց բարեկամս չէր լուռ, նա անդադար խօսում էր, խօսում էր անկողնում:

Վերջին խօսքերն ես արդէն չէի լսում՝ ծանր ընկած տանում էր ինձ Մորփեոսի դիմել:

Տոպրակն էր պարպում բարեկամս: Այդպէս էր ասում նա, երբ մտնում էր անհետ:

— Եկայ մի շաբաթվայ հաւաքածոք մտալակիցս պարպելու: Կցված էր լինում նրա սիրտը՝ միշտ, հայրենիքը կարծում թիւրքապատանքին մի հատ սրտակից բարեկամ էր գտել և իր սիրտը թափում էր առաւել:

Անցել էր այն օրից 15 տարուց աւել, ես այդ նրա հետ չէի պատահել: Ես կորցրել էի բոլորովին նրա հետքը: Նա եւ համարեա կորցրած է եղել իմ հետքը:

Թէ իմ և թէ նրա աստանդական կենսաբանական չէր տալիս կանչել նոյնիսկ յիշողութիւնների վրա:

Բայց ուշադրանք առածը ասում է. «Մայրը արդէն չի հանդիպի, մարդը մարդուն կը հանդիպի»:

Եւ մենք օրերս հանդիպեցինք Թիֆլիսի փողոցներից մէկում:

Անցնող թրաք մօտով ուշիւ-ուշիւ իրար նայելով, երկի երկուսն էլ բոլորովին յոյս չուներնալով իրար երեկեց տեսնելու:

Միտս առաւ և յետքից կանչեցի.

— Գ. Արտաշէս, դժբ կըլլաւ:

— Գ. Յակովբ, որքան փոխվել էք, չը ճանչցայ,—ասելով մօտեցաւ ինձ:

— Դուք ալ, Գ. Արտաշէս, փոխված կենցաղ, ձեռքեր ծանր ալ վկայ է աղոր:

Իրաւ, վաղիս պատանին ձեռքը բռնած ունէր մի 7—8 տարեկան տղայ:

— Տոպրակ հետեւիք էլ, չէ մաշել:

— Ի՞նչ տոպրակ,—զարմացած դարձաւ խօսակցից:

— Չէք իշէք Թ. քաղաքի տոպրակը:

— Հասն... ինչպէս չէք մոռցել:

Այժմ բարեկամին հետ յաճախ պատահում եմ, բայց այժմ «տոպրակը» առաջվայ առատութեամբ չունի:

Կենսաբան հայտնեցի և նրան և օտարութեան հոգի էլ անցել գնացել է:

Բայց կան մտադրի, որ մինչև իրանց կենսաբան վերջը տարրակ չէ պահատում և օտարութեան ծանր, ճնշող հոգի էլ ճնշում է նրանց:

Իրանք այն տեսակ մարդիկ են, որոնք ամեն ինչ տեսնում են, և լաւ և վատը: Լաւին են՝ նրանք ուրախանում են, վատին՝ տրտնւում են:

Եւ որովհետեւ կենսաբան մէջ հարիւր վատին մէջ լաւն է լինում, դրա համար էլ նրանք միշտ անպակաս է, նրանց տոպրակը երեքն չէ պարզվում:

Մի այդպիսի վշտով և այդպիսի տոպրակով բնութիւնը օժտել է ինձ, մերիկ ընթերցող:

Եւ այսօր 40-օրեայ պահոցից յետոյ դարձեալ ուղւում եմ խօսել քեզ հետ և տոպրակս պարպել:

Հոգիները քեզ անգամ հանդիսատես ոչա՞ծ էր այսպիսի ուղեորութեան: Հոգիները 22-ին երեւոյթ անկամ պատրիար

